

Відгук

доктора педагогічних наук, професора Житомирського державного університету імені Івана Франка Дубасенюк О.А. на дисертацію Ляпунової В.А. на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та 13.00.08 – дошкільна педагогіка

Дисертаційна робота присвячена актуальній проблемі, оскільки, в умовах глобалізаційних процесів на початку ХХІ ст. проблема толерантності набула особливої значимості, що зумовлено відмінностями між релігійними, національними, етнічними ідентичностями різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливо без усвідомлення фундаментальних цінностей демократії, однією з яких є толерантність. Провідником демократичних ідей та високої моралі, формування світогляду і культури особистості, виховання у молодого покоління прагнення до взаєморозуміння, солідарності, толерантності має стати вихователь, зокрема дошкільного навчального закладу. У сучасних умовах потребує концептуального переосмислення зміст його професійної підготовки у ВНЗ.

Дисертаційна робота логічно побудована, складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

Здійснене дослідження має безумовну **наукову новизну**, яка полягає в тому, що: *вперше обґрунтовано* теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності дітей, що дало можливість розкрити особливості досліджуваного процесу; *визначено* сутність понять «професійна компетентність майбутнього вихователя до формування толерантності дітей»; *розроблено* систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку, яка базується на системному, діяльнісному, компетентнісному та інтегративному підходах і містить сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів: цільовий, змістовий, процесуально-технологічний і результативний, взаємозв'язок між якими забезпечує цілісність її функціонування; *визначено* закономірності, принципи та методи професійної підготовки вихователів до роботи з формування толерантності дітей, а також педагогічні умови ефективної реалізації запропонованої системи; *схарактеризовано* етапи підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей: мотиваційно-ціннісний, фахово-збагачувальний та рефлексивно-самостійний; *розроблено* зміст професійної підготовки майбутніх вихователів до означеної діяльності; обґрунтовано критерії, показники та рівні професійної компетентності майбутніх вихователів до формування толерантності дітей;

здійснено прогностичне обґрунтування розвитку професійної підготовки до формування толерантності у дітей дошкільного віку на міжнародному, загальнодержавному рівнях, рівнях вищого навчального закладу та громадських організацій; *уточнено* психологічні передумови та закономірності формування толерантності у дітей дошкільного віку; зміст і структуру компетентності майбутніх вихователів до формування толерантності дітей; *узагальнено* ідеї вітчизняних і зарубіжних науковців щодо формування толерантності у дітей дошкільного віку.

У **першому розділі** – «Формування толерантності особистості як об'єкт теоретичного аналізу» – здійснено теоретичний аналіз джерельної бази дослідження соціогуманітарного знання; виявлено особливості становлення й розвитку феномену толерантності в історико-педагогічному контексті; проаналізовано багатоаспектність феномену толерантності.

На основі вивчення наукової літератури з проблеми дослідження дисертантом виявлено, що тлумачення поняття «толерантності» є неоднозначне у різних культурах і різних лінгвістичних системах залежно від історичного досвіду народів. Науковці розглядають окреслене поняття у філософському значенні (моральний принцип, цінність); у психологічному аспекті (ослаблення реагування на несприятливий фактор унаслідок зниження його значущості для суб'єкта, як особистісну якість); у медичному аспекті (звикання до подразника й зниження чутливості до нього); у соціологічному аспекті (конструктивну взаємодію соціальних груп з різними цінностями, релігійними та політичними орієнтирами). За визначенням ЮНЕСКО, «толерантність» є міжнародним терміном, що характеризує одну з ключових гуманістичних цінностей сучасного глобалізованого світу.

Здобувач визначає сутність поняття «толерантність» як сформовану або таку, що перебуває в стані формування комплексну особистісну якість, котра проявляється в соціальних відносинах і головною ознакою якої є визнання права іншого на відмінність. Толерантність є важливим компонентом життєвої позиції зрілої особистості, якій притаманні свої цінності та інтереси й готовність їх захищати, але водночас з повагою ставиться до позицій і цінностей інших людей.

У роботі простежено історичну ретроспективу становлення й розвитку прогресивної педагогічної думки в Україні та світі. Виявлено, що цей процес завжди був пронизаний ідеями гуманізму, невід'ємним складником яких була толерантність цілісної особистості. Сучасні уявлення про толерантність багато в чому були підготовлені поколіннями та діяльністю філософів XVI–XVII ст., зокрема визнання її чинником, що зміцнює громадянський мир, та постає моральною цінністю демократичних держав.

На основі вивчення наукових праць здобувач розглядає толерантність як багатогранне і багатоаспектне поняття, що може включати певні структурні елементи: суб'єкт, об'єкт, предмет, функції, структура

толерантності, типи й види, принципи, рівні прояву, критерії, засоби, умови, результат. Водночас процес формування толерантності у дітей характеризується певними взаємозв'язками, що відображаються у відповідних принципах: поваги до особистості, прийняття дитини як даності, культуровідповідності, зв'язку толерантності з життям; соціальної зумовленості процесу виховання толерантності, єдності знання й поведінки, створення толерантного середовища в освітньому закладі, діалогічності та співробітництва. Вивчення структурних елементів толерантності, їх взаємозв'язків та окреслених принципів має важливе практичне значення для підготовки педагогів, оскільки дає їм змогу осмислити й урахувати якісні характеристики толерантності, рівні й показники її прояву у процесі педагогічної діяльності.

У **другому розділі** – «Психолого-педагогічні основи формування толерантності у дітей дошкільного віку» – проаналізовано психологічні передумови, що характеризують специфіку формування визначеного феномену; обґрунтовано структуру системи формування толерантності у дітей дошкільного віку; окреслено наукові підходи до ефективної організації роботи у визначеному напрямі, що ґрунтується на вітчизняних та зарубіжних здобутках.

Дисертантом показано, що вивчення зарубіжного досвіду формування толерантності в дітей дошкільного віку (Австралія, Англія, Данія, Ізраїль, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія) свідчить про сприйняття країнами ідеї педагогічного мультикультуралізму як відображення багатокультурності суспільства. У світі накопичено значний позитивний досвід формування толерантності у дітей та молоді. Автором наголошено, що у вітчизняному науковому просторі проблема підготовки вихователів до формування толерантності у дітей по суті тільки починає досліджуватися.

Аналіз наукової літератури та виховної практики дав змогу здобувачу виявити основні психологічні передумови формування толерантності в дошкільному віці: формування цілісної картини світу; розширення соціальних контактів; сенситивний період для формування моральних уявлень і виховання моральних якостей; інтенсивний розвиток психічних функцій; висока пізнавальна активність; гендерна ідентифікація; усвідомлення власної поведінки й поведінки інших людей.

У дисертації доведено, що засвоєння дитиною норм толерантності в онтогенезі ґрунтується на закономірностях, які проходять когнітивну, емоційно-оцінну, поведінково-рефлексивну стадії. Виявлені закономірності зумовлені і закономірностями формування толерантності у дошкільному віці у середовищі ДНЗ, а саме: 1) сенситивність до формувальних впливів, багаторівневість, нерівномірність розвитку компонентів толерантності; 2) розвиток толерантності у дитини визначається такими чинниками, як сім'я, соціальне оточення дитини, освітнє середовище дошкільного закладу,

навколишній світ; 3) соціально важливий напрям – формування толерантності особистості закладається в дошкільному віці; 4) це основа для вироблення загальної культури людської особистості, її толерантної свідомості та поведінки дітей; 5) ефективність окресленого процесу залежить від компетентного керівництва та його психолого-педагогічного супроводу.

Відтак, формування толерантності у дошкільників – це педагогічний процес, що складається із взаємопов'язаних методичних компонентів (мети, змісту, принципів, засобів, форм, методів, прийомів і умов) з урахуванням принципів діалогічності й співробітництва, позитивності, вікових особливостей дітей дошкільного віку, спілкування з однолітками, одночасного впливу сім'ї та освітнього закладу, добір і узгодження яких залежать від компетентності вихователя дошкільного закладу.

У роботі представлено виховний потенціал різноманітних засобів формування толерантності дітей дошкільного віку (далі ФТДДВ), а також накопичений значний арсенал методів та прийомів, зокрема, казкотерапії, арт-терапії, ігрової практики тощо.

У **третьому розділі** – «Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку» – на основі аналізу наукових джерел охарактеризовано поняття професійної компетентності вихователів у формуванні толерантності дітей; обґрунтовано критерії, показники, рівні компетентності майбутніх вихователів; проаналізовано стан підготовки фахівців у визначеній сфері.

Дисертант зазначає, що проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ є новою і недостатньо досліджуваною у науковій літературі та освітній практиці. Вивчення стану готовності студентів і практичних працівників дошкільних закладів до роботи у визначеному напрямі свідчить про низький рівень обізнаності вихователів і студентів з цією проблемою. Виникає потреба в обґрунтуванні теоретичних засад та розробки відповідної системи професійної підготовки майбутніх вихователів.

На основі аналізу наукових джерел здобувачем визначено ключові поняття дослідження у контексті компетентнісного підходу: «компетенція» і «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність вихователя ДНЗ у формуванні толерантності у дітей дошкільного віку» та ін., виявлено їх особливості. Розвиток професійної компетентності педагога дошкільної освіти в окресленій сфері розглянуто як процес набуття педагогом сукупності інтегративних компетенцій, орієнтованих на управління формуванням толерантності у дітей, як готовність до проектування й виконання виховної діяльності, як наявність розвинених здібностей, професійних та особистісних якостей.

«Педагогічну толерантність» дисертантом розглянуто з позиції компетентнісного підходу, як характеристику професійної компетентності,

складне особистісне утворення, що виявляється в прийнятті, розумінні й шанобливому ставленні до всього іншого в людині (віку, статі, національності, статусу, стилю мислення тощо). Це результат цілеспрямованої підготовки майбутнього вихователя, основою якої є психологічний, методичний і практичний складники.

Структуру «професійної компетентності педагога дошкільної освіти здобувач достатньо повно характеризує і визначає як сукупність гносеологічної (загальнокультурної), соціально-особистісної (ціннісно-сислової), операціональної (спеціальної) і психолого-педагогічної компетенцій, збагачених відповідним змістом. Автор справедливо вважає, що майбутнім вихователям важливо набути й удосконалити фахові компетенції шляхом упровадження в освітній процес системи компетентнісної професійної підготовки.

У **четвертому розділі** «Концептуальні положення професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах» висвітлено концептуальні засади досліджуваної проблеми. Дисертантом створено систему професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ, що потребує не тільки уточнення вихідних концептуальних положень, але й моделювання означеного процесу. Відповідно розроблено модель підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ, яка вміщує сукупність структурних компонентів: цільовий, змістовий, процесуально-технологічний та результативний. Результативний блок системи являє собою компонентну структуру компетентності майбутніх вихователів у ФТДДВ (мотиваційно-ціннісний, особистісний, когнітивний, операційно-діяльнісний) та містить критерії і параметри оцінювання сформованості окремих показників. Система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей розроблена з урахуванням системного, діяльнісного, компетентнісного, інтегративного підходів; результатом її впровадження є сформована професійна компетентність майбутнього вихователя до здійснення означеної діяльності;

У **п'ятому розділі** – «**Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки майбутнього вихователя до формування толерантності у дітей дошкільного віку**» – розглянуто процесуальні аспекти досліджуваного явища; визначено змістовий компонент системи професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ та обґрунтовано педагогічні умови, форми і методи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

Дисертант доводить, що створена система професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах потребує конкретизації технологічних і методичних особливостей її реалізації у навчально-виховному процесі ВНЗ. Процесуально структурована послідовність етапів, форм, методів, прийомів,

засобів спрямованих на розвиток компетентності майбутніх вихователів уточнює тактику реалізації поставлених завдань з урахуванням наявних умов і ресурсів навчального закладу та сприяє забезпеченню можливості їх широкого використання в масовій педагогічній практиці.

Відповідно підготовка студентів до ФТДДВ здійснюється як система поетапного розвитку професійної компетентності майбутніх вихователів: розвиток ціннісних орієнтацій, уявлення про себе як професіонала, що спроможний впливати на формування толерантності у дитини; формування професійно й особистісно-значущих інтегративних толерантних якостей фахівця; знання психолого-педагогічних основ ФТДДВ і проблем мультикультурності; володіння способами толерантної взаємодії з різними категоріями соціуму; компетентність у виборі методів, форм, змісту, моделюванні й проектуванні процесу ФТДДВ під час педагогічної взаємодії.

В.А. Ляпуновою визначено педагогічні умови організації цієї підготовки в освітньому процесі вишу: функціонування толерантного освітнього простору в загально визнаній системі цінностей; забезпечення мотивації до професійної діяльності, спрямованої на оволодіння студентами різноманітними способами «бути толерантним педагогом»; підвищення мультикультурної компетентності студентів, засвоєння спеціальних знань про гуманістичні культурні форми толерантного спілкування та формування в них «толерантного мислення»; використання педагогічних ресурсів навчальних дисциплін для формування готовності до толерантної взаємодії; інтеграція проблематики толерантності зі змістом нормативної та варіативної частин навчальних програм підготовки; використання інтерактивних технологій, а також діалогічних методів і прийомів навчання; поєднання теоретичних і практичних етапів навчання та ін.

Реалізація змістового компоненту системи підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ здійснюється за допомогою методів, засобів і форм ефективного досягнення поставлених цілей. Найбільш орієнтованими на розвиток толерантності й підготовки майбутніх вихователів є методи, які ґрунтуються на діалогічній основі, особистісно-орієнтовані й рефлексивні. Важливо сформулювати здатність викладача вишу використовувати потенціал діалогічних форм, методів і технологій у підготовці майбутніх вихователів.

У шостому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку» – представлено програму й методику дослідно-експериментальної роботи; визначено основні етапи, завдання, зміст і комплекс науково-педагогічних методів; подано результати апробації системи професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ та підтверджено її ефективність; окреслено перспективи впровадження результатів дослідження.

Програма дослідження вміщувала такі етапи: концептуально-теоретичний, діагностично-аналітичний, формувальний, результативно-узагальнювальний і відповідний зміст та наукові методи дослідження.

Діагностично-аналітичний етап дослідження виявив у майбутніх вихователів ДНЗ недостатній рівень компетентності в питаннях ФТДДВ. Виникла потреба упровадження науково обґрунтованої системи професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ в освітньо-виховний процес ВНЗ. Обґрунтовано інтегративні критерії, які комплексно характеризують наявний стан і рівень вияву показників означеної компетентності майбутніх вихователів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний (емоційно-поведінковий), операційно-діяльнісний. Конкретизовано показники їх сформованості й параметри оцінювання, а також визначено шкалу оцінки: високий (творчий), середній (продуктивний) і низький (репродуктивний).

Упровадження експериментальної системи професійної підготовки майбутніх вихователів до ФТДДВ відбувалося згідно з визначеними в авторській системі основними етапами: мотиваційно-ціннісним, фахово-збагачувальним і рефлексивно-самостійним. У процесі науково-методичного й консультативного супроводу спільно з педагогами ЕГ проаналізовано й виявлено проблеми в діяльності ВНЗ з реалізації запропонованої системи підготовки, здійснено пошук і ознайомлення з потенційно ефективними для виконання завдань дослідження формами й методами професійної підготовки, їх вибір, експертиза, розроблення проектів реалізації, моніторинг результатів, оперативне коригування дій усіх учасників експериментальної роботи. В організації діяльності з викладачами застосовувалися такі форми, як науково-практичні семінари, конференції, методичні наради, консультації, робота творчих груп, лабораторій, майстер-класи, допомога в підготовці науково-методичних матеріалів тощо. Запроваджено у освітній процес спецкурс «Толерантність та методика її формування у дітей дошкільного віку» та методичний супровід до нього.

Експериментальна перевірка системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку підтвердила її продуктивність і дієвість в освітньому процесі ВНЗ. Узагальнені результати на формувальному етапі експерименту засвідчили позитивну динаміку змін у рівнях сформованості професійної компетентності студентів до формування толерантності дітей дошкільного віку. Загалом в експериментальній групі зросли узагальненні показники високого (+14,8 %), середнього (+0,6 %) рівнів сформованості професійної компетентності до означеної діяльності, відповідно елементарний – зменшився (-15,4 %). Водночас відповідні показники в КГ не зазнали суттєвих змін: + 4 %, + 2,5 %, – 6,5 %. Відтак, підтверджено ефективність розробленої системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей дошкільного віку.

Отже, комплексний аналіз результатів дослідження засвідчили, що в експериментальних групах, де застосовувалася розроблена авторська система, сталися суттєві зміни в рівнях сформованості компетентності майбутніх вихователів у ФТДДВ порівняно з показниками контрольних груп на початку й наприкінці експерименту. Результати дослідження підтверджено методами статистичного аналізу.

Зроблено прогностичне обґрунтування розвитку професійної підготовки до формування толерантності у дітей дошкільного віку на міжнародному, загальнодержавному рівнях, рівнях вищого навчального закладу та громадських організацій з урахуванням того, що визначальним напрямом в освітній діяльності є формування особистості, здатної до співжиття у полікультурному суспільстві за принципами свободи і толерантності.

Дисертаційна робота має вагоме **практичне значення**, що полягає у розробленні та впровадженні в освітню практику ВНЗ навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей. Останнє охоплює навчальну програму спецкурсу «Толерантність та методика її формування у дітей дошкільного віку»; конспекти лекцій з дисципліни; інструктивно-методичні матеріали до семінарських і практичних занять; завдання до курсових та дипломних робіт; методичні матеріали для самостійної роботи студентів; засоби діагностики рівня компетентності вихователя до досліджуваного явища.

Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні матеріали дослідження можуть бути використані: для розроблення стандартів фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Основні результати проведеного дослідження можуть стати цінним науковим ресурсом у практичній роботі закладів післядипломної педагогічної освіти.

Автореферат повною мірою відображає зміст дисертаційної роботи.

Наголосимо, що дисертантом проведено широку апробацію отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 39 наукових публікаціях (одноосібних 37), серед них: 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 19 статей у наукових фахових виданнях України, 8 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях та виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз та матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Здобувачем використано значну джерельну базу – 494 найменування, з яких 13 – іноземними мовами. Крім того дисертація доповнена ґрунтовними додатками. Робота унаочнена таблицями, рисунками, які дають можливість повною мірою уявити результати проведеного дослідження.

Разом з тим висловимо певні побажання та зауваження щодо дисертаційної роботи:

1. У підрозділі 1.1. «Становлення і розвиток ідей толерантності в історико-педагогічному контексті» бажано чіткіше виділити етапи

розвитку окреслених ідей. В окремих місцях (с. 36-38) спостерігається деяка непослідовність у викладі історичних фактів.

2. На с. 35-36 дисертантом справедливо охарактеризовано ідеї «педагогіки співробітництва», які набули поширення У 80-х рр. ХХ століття. Бажано було б додати досвід вітчизняних педагогів, наприклад, В. Шаталова, О. Захаренка, А. Луньова, М. Гузика та ін., які зробили значний внесок у впровадження гуманістичних ідей у педагогічну практику.

3. До виділених автором методологічних підходів системного, діяльнісного, компетентнісного та інтегративного, які належним чином розкриті у дисертації, не зайве додати ще культурологічний (с. 240, с. 242, 252 та ін.), та аксіологічний (237, с. 361 та ін.) підходи, на які по суті спирається дисертант у роботі

4. На с. 309, с. 331 визначена важлива роль різних видів навчальних і педагогічних практик, що сприяє встановленню зв'язків практик з теоретичним навчанням. На наш погляд, треба було детальніше розкрити особливості педагогічної практики у процесі підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

5. На с. 314, з нашого погляду, наголошено на необхідність створення спеціальної системи педагогічних завдань для аналізу викладачем ситуацій. Вважаємо, що йдеться про систему педагогічних задач, а не завдань, оскільки далі наведено приклад педагогічної задачі. Саме застосування педагогічних задач у процесі підготовки вихователів у межах задачного підходу заслуговує на підтримку, оскільки сприяє розвитку у студентів педагогічного мислення.

6. У підрозділі 5. 2. проаналізовано існуючі форми і методи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку, проте доцільно б не тільки їх охарактеризувати, а більше уваги приділити впровадженню визначених форм і методів в освітньо-виховний процес, як це зроблено на с. 321-327.

7. У 6 розділі представлено програму педагогічного експерименту та доведено ефективність упровадження системи підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. Відзначимо різноманітність застосованих методик дослідження. Проте поряд з кількісним аналізом отриманих результатів дослідження бажано було б посилити їх якісний аналіз, зокрема при вивченні рівнів сформованості компетентності респондентів КГ та ЕГ за когнітивним критерієм (контрольний етап) (с. 363-364).

8. Також дисертант при аналізі розподілу студентів контрольних та експериментальних груп за стилями поведінки в конфліктних ситуаціях (с. 375-376) зазначає, що значна частина респондентів схильна до вибору непродуктивних (інтолерантних) шляхів розв'язання конфліктних ситуацій. Так, до тактики уникнення конфліктної ситуації схильні 21,2% студентів КГ і 24,2% студентів ЕГ. Варто б пояснити причини такої ситуації.

Проте вказані зауваження не применшують актуальності та значимості докторської дисертації В.А. Ляпунової. Робота виконана на належному науково-теоретичному рівні, є актуальною, завершеною і самостійною. Автореферат і наукові публікації відображають основний зміст дисертації. Робота містить нові як теоретичні, так і практичні результати, що в сукупності є суттєвим для вирішення проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів. Аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає підставу зробити такий висновок:

Висновок

Дисертація Ляпунової Валентини Анатоліївни на тему «Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах» за актуальністю, науковим рівнем, науковою обґрунтованістю, достовірністю, практичною значущістю, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає вимогам п.п. 18, 19 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 р., а її автор – Ляпунова Валентина Анатоліївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та 13.00.08 – дошкільна педагогіка.

Офіційний опонент, доктор педагогічних наук, професор

Житомирського державного університету імені Івана Франка

О.А. Дубасенюк

Б.С.
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

